

попаната. Главите бѣха отдѣлени отъ другити части на тѣлото, а труповете бѣха всичкити безъ глави. Ште рече, че тѣа жени и моми бѣха исклани. Влѣзохми въ селото. Въ развалинити на първата къшта една жена сѣдѣше на единъ купъ дрипи, клатеше се насамъ натамъ и пропѣваше съ единъ монотоннъ гласъ, който приличаше на половина пѣенне и на половина плачъ и ридание, нъ твърдѣ дива мелодия. — Въ обатината си държаше едно дѣтенце, а друго едно по-голѣмичко стояше до нея мирно и спокойно и гледаше съ удивление на насъ. А тѣа нито ни погледна; дадохми ухо да чуемъ, какво казова, и тълковачътъ ни прѣведе това: „къштата ми, къштата ми, милата ми къшта, хубавата ми къшта; мѣжътъ ми, мѣжътъ ми, горкий ми мѣжъ, милий ми мѣжъ; къштата ми, милата ми къшта“ и така нататъкъ повтаряше съштити думи хилядо пѣти. Въ една друга къшта, други двѣ жени, една стара и една млада, занимаваха се съ същото, като повтаряха тако-речи съштити думи: „имахъ къшта, и сега нѣмамъ; имахъ мѣжъ, и сега съмъ вдовица; имахъ синъ, и сега нѣмамъ; имахъ петъ дѣца, и сега имамъ само едно;“ и все се клатеха насамъ натамъ, като се удреха по главата и си кършеха ръцѣтъ. Тѣа жени бѣха, които се бѣха отървали отъ клането и се завърнаха въ селото си съ насъ да го обидатъ. Тѣи штѣли да се завърнатъ въ селото си много по-напрѣдъ, нъ ги било много страхъ, та несмѣтели безъ покровителството на нѣкои чужденци. А сега, сега да видишь плачъ и ридание съ часове по развалинити на къштината си. — Ми сега можихми да разберемъ оный страшний гласъ, што чухми, кога оште бѣхми по бърдото отвънъ селото. — Колкото отивахми на виѣтръ въ селото, толкова повече срѣштахми жени. Едни сѣдѣха на купъ по каменети въ дворовете, други се лутаха насамъ натамъ прѣдъ вратити, като си кършеха прѣстити и повтаряха та плачаха отчаяно. — Малко сълзи се ронеха въ това общо оплакованне; то бѣше сухо, кораво и отчаяно.

Изворътъ на сълзити бѣше исхналъ оште прѣди нѣколко недѣли, нъ жалбата и бѣдността бѣха много по-голѣми, ако и безъ сълзи. Всичкото множество, което се събра въ селото и вървѣше подиря ни, достигна най-сетнѣ до 400—500 души, отъ които по-голѣмата частъ бѣха жени и дѣца. Плачътъ и риданието на всички вкупъ бѣше единъ гласъ камъ небо, който не съмъ чулъ въ животътъ си и нито се надѣвамъ да чуа нѣкога.

Добрѣ те, прѣди да продлъжа, да прикажа нѣшто за Батакъ, та читателътъ да може да си състави една по-добра идеа за онова, што се те случило тукъ. Батакъ те ималъ 900 къшти и около 8,000—9,000 жители. Нъ, заштото нѣма въ Туреко никаква вѣрна статистика на населението, те може и да се каже точно колко те било населението на едно кое да те мѣсто и колко те сега. По обикновенний законъ да смѣта човѣкъ по 5 души една челядъ, те струва за Българети. — Българети, както и рускити селене, живѣватъ по старий патриархалний обичай: бащата и женени синове съ дѣцата си живѣватъ въ една къшта, докль те помине на дѣцата дѣдо имъ. Кога те ожени на редътъ си единъ синъ приуря те на къштата оште една нова стаа, докль те новото поколение те достигне до 20—30 души да живѣватъ въ една къшта; всичкити въ къштити те покорнаватъ и почитатъ главата на къштата. И така, кога те брои населението те споредъ къштината, трѣбова да те зима срѣдно те число отъ 8 до 10 души.